

Kur'ân'ın Anlam Haritasında “Tefekkür”

Günümüz Müslümanları çeşitli problemlerle yüz yüzedir. Maddi terakkide geri kalmışlık konusunda kifayet miktarı yazı yazılıp kafa yorulmuş ise de, “İslami bilgi”nin dayanacağı esaslar, bağlı kalacağı Kur’ani metot ve usuller konusuna yeterince ağırlık verilmemiştir.

Bunun sonucu olarak, Müslüman bireyler parçalı bir bilgi sistemine mahkum hale gelmişlerdir. maddi bilgiyi kendi şartlarına intibak ettiremeyen Müslümanlar maddi sefalette kalmışlardır, daha da kötüsü, aynı Müslümanlar bilgi (marifet) sistemlerini oluştururken, ya gerekli dikkati göstermeyerek ya da farkında bile olmayarak manevi sefaletlerin kucağına düşmekten kurtulamamışlardır.

Vahyin ve Kur’an’ın sunduğu eşyaya bakış ölçüsünden kopan Müslüman toplumlar, bazı noktalarda madde ve tabiat-perestlerin düştüğü uçurumların kıyısına gelmiştir. Problem elbette ki, yeni değildir. Çağlar boyu Batı felsefesi ile temasta bir takım yararlı terkipler sağlanmış ise de, aynı süreçte Kur’an’ın ve vahyin ruhuna ters düşen felsefi değer ölçüler “Müslüman” toplumların içine sızmıştır.

Bu öyle derin bir iz ve kaba tortudur ki, samimi niyetle “Kur’an İslamı”nı yaşamak isteyenleri bile, Kur’an’ın üslup ve irşad tarzından koparmıştır. Bu bakış açısının bulaşmadığı ve bulandırmadığı Risale-i Nur tefsirlerini günümüz için itikadi bir pusla olarak gören bir kısım insanlara da zaman zaman arız olan itikadi bir sapmaya dikkat etmek gerekir.

Doğrudan itiraz sesi yükseltmeyen bazıları, Nur Risaleleri için “çiçek, böcek, elma vs” misalleriyle dolu hikayecikler içeren basit (entelektüelite içermeyen) dini anlatımlar olarak değer biçmek isterler. Risale-i Nuru, çağımızın tefsiri olarak kabul eden bazı anlayış sahipleri ise iyi niyetle Nur Risalelerini artık “çiçek, böcek, sinek” misallerine mahkum eden yorumlardan kurtarmak gerektiğini dile getirirler. Aslında böyle demekle farkında olmayarak Kur’ani bakış açısından sapılmaktadır.

Bilgi hiyerarşisi bozulmuş ve Kur’ani değerler üzerine yerleştireceği zemini kaybetmiş Müslüman toplumlar ve bireyler, eğer tümüyle felç olmaktan kurtulmak istiyorlarsa, teneffüs ettikleri dünyanın değerlerinden silkinip, hiçbir eziklik taşımadan taze bir şevkle vahyin “çiçekli, böcekli, arılı, örümcekli” misallerindeki ince manaları anlamaya yönelmeleri gerekir.

“Kur’an İslamı” kavramı, şayet, unutulmuş, dikkat edilemeyen, uzağında kalınan Kur’ani hakikatlere dikkat çekmek içinse, “Kur’an İslamı” kavramı altında anlatılanlar arasında, neden Kur’an’ın sıkça kullandığı “çiçek, sinek, meyve vb.” misallerle beşeri sevk ettiği irşad ve tefekkür metodu yok? Bu davetkar soru, gerçekten “Kur’an İslamı”ndan kastedilen manaya dönmek için Müslüman benliğinde ilk uyanışı kamçılayabilir. Niçin başka sorudan ziyade bu soruya doğru cevap bulmak önemli? Çünkü, Bediüzzaman’ın da dediği gibi: “Onlar hem mucizat-ı kudretin en antikaları, en harikaları, en

nazeninleridir ki, hem ehl-i tabiat ve ehl-i dalalet ve ehl-i felsefe onlardaki kalem-i kader ve kudretin yazdığı ince hattı okuyamadıkları için onlarda boğulmuşlar, tabiat bataklığına düşmüşlerdir.” (Bediüzzaman Said Nursi, Sözler, İstanbul: 2000, Yeni Asya Neşriyat, s. 83.)

Burada, sözü edilen dalalet yolu dar “bir meslek” değildir. Kökü Eski Yunana kadar giden, genel olarak Avrupa felsefesinin harcıını oluşturan bu bakış açısı, Müslüman düşünürlerin Kur’an ile ilgili görüşlerini de bir hayli karartmıştır. İdeali uğruna hayatını ortaya koyan simge isimlerin başında gelen ve günümüz insanının zihniyetini önemli ölçüde etkilemiş fikirlerin babası Sokrat, bütün dikkatini sadece insanların dünyasına çevirmişti. Ona göre araştırma bitki, böcek ve yıldızlar üzerinde değil, yalnızca insan çevresinde yoğunlaşmalıydı. (Muhammed İkbâl, Dini Düşüncenin Yeniden Doğuşu, çev. Ahmet Asrar, İstanbul: Birleşik Yayıncılık, s. 19) Bu, ufak bir arının bile ilahi ilhamdan yararlandığını belirten ve okuyucularını sürekli olarak rüzgarların değişimi, gündüzün geceye dönüşümü, bulut ve yıldızlarla dolu gökyüzü sonsuz fezada yüzmekte olan gezegenleri gözlemeye çağıran Kur’an’ın ruhuna tamamıyla ters düşen bir düşüncedir. Onun sadık öğrencisi olan Platon dahi duyu organlarıyla ilgili idraki önemsemiyor, derecesi insandan düşük cimler üzerinde düşünmeyi gereksiz buluyordu.

Böyle bir felsefe birike birike insanlığa yanlış bir varlık mertebesi sunmuştur. Samimi Müslümanların bile etkisinden kendini kurtaramadığı bir felsefe. “Varlıkları”, insani ihtiyaçları karşılama derecesine göre sınıflandıran bu anlayışa göre mesala, bir böceğin, bir tırtılın, bir sineğin -hele bu sivri sinek ise- dikkate şayan kıymetleri yoktur; bu isimlerin insanlardaki ilk çağrımı onların ilkel haşaratlar olduğu ve derhal öldürülmeleri gerektiğidir. “Faydacılık” esasına göre yaratılmışlara değer atfeden bu bakış açısı; “anlamak, tefekkür etmek için bilim” yerine, “yok etmek, istifade etmek ve yönetmek için bilim” anlayışını doğurmuştur. Böylece, tabiat Allah’ın sanatı olmaktan çıkmış, sömürülecek bir madde yığınınna dönmüştür! (E. F. Schumacher, Akli Karışıklar İçin Kılavuz, 2.b., çev. Mustafa Özel, İstanbul: 1992, İz Yayıncılık, s. 15) Bütün varlığa insana nisbetle paha biçen “dar” bir aklın programı geçerli oldukça insanların çevreleri ile sıcak teması kesildi, kainat dilsizleşti. Bu sürecin uzun ve karmaşık bir öyküsü vardır. Ancak en önemli belirleyicilerden birisi, insan aklının işleyiş biçimindeki dönüşümle ilgilidir.

Aklın öznelleşmesinin ve şekillenmesinin tipik sonucu ben-öteki (“ben”in dışında ne var ise) ilişkisinde her şeyin metalaşması (“şeyleşmesi”) yani piyasa değeri ile ele alınmasında ortaya çıkar. “Meta”laşmanın (nesne haline gelme) başlangıcı çok önceki tarihlere kadar götürülebilecek bir süreç olsa da, insanın çevresini bütünüyle meta (mal) olarak algılaması oldukça yenidir. Tevhidi bir bakış açısıyla, sinekten semeğe ve en büyük güneşlere kadar, her bir yaratılmış eşit derecededir. Hatta bu bakış açısıyla, daha açılıp sümbül vermemiş tohumlar, mikroskobik varlıklarla, asırlık çam ağaçları aynı derecede öneme maliktir. Ölçüler bakış açısına göre değişmektedir. Eğer ehl-i dalaletin tevehhüm ettikleri gibi, yaratılışın ve hayatın neticeleri sadece dünyaya, nefislerine bakan gayelere münhasır olsaydı; bir çiçek, bir böcek, bir keheşanla hiçbir şekilde tartıya giremezdi. Bu hakikati anlayanlardan biri, “Bir sinek bir kartalı salladı, vurdu yere” diyerek yaratılıştaki esma-i İlahiye’nin her bir mahlukta kusursuz tezahürünü şiirleştirmiştir.

Tevhidi ve Rabbani bakış açısı keskinleştirildiğinde, daha doğrususu bütün hadiseler marifete kalbolduğunda, büyük-küçük, ağır-hafif, yaş-kuru, nebati-hayvani ayırımları gittikçe itibari bir hal kesbeder; böyle bir marifet ehlinin gözünde güneş ve arş gibi büyük cimmler ve sinek ve semek gibi küçük cimmler aynı hizaya gelirler: “Yani güneş ve arş gibi büyük cisimler haşmet lisaniyle ‘ya Celil, ya Kebir, ya Azim’ dedikleri vakit, sinek ve semek gibi o küçücük zihayatlar dahi rahmet lisaniyle ‘ya Cemil, ya Rahim, ya Kerim’ diyerek o musikay-ı kübraya latif nagamatlarını katıp, tatlılaştırırlar.” (Bediüzzaman Said Nursi, Mektubat, İstanbul: 2000, Yeni Asya Neşriyat, s. 228) Etrafındaki yaratılmışlara sadece kendilerine ve en çok da kendisine olan faydası cihetiyle bakan insan, kendi mide ve iştihasını ve sınırlı ömrünü, eşyanın kıymetini takdir için hakem tutmaktadır. Bir sinek, bir böcek, bir tohum gibi küçük ve ömrü kısa varlıklara, çoğu kez nefsanî arzuların kazip ölçülerine göre bir kıymet atfedilmektedir.

Halbuki, iman; eşyanın yaratılmasıyla ilgili olarak esma-i İlahi’ye, alem-i ahirete bakan cihetleri aydınlatır. Bu cihetten bakılınca, mesela, bir çekirdek bir ağaç kadar kıymetli, her bir çiçek bir ağacın sahip olduğu çiçekler kadar manaları ihtiva eden, her bir meyve dahi bir ağacın meyveleri kadar bir hikmeti barındıran, birer sanat harikasıdır. Meyvenin insanlara rızık olması ise, o binler hikmetlerden bir tek hikmettir. İnsan ancak, sonsuza akıp giden esma-i İlahi’yi tefekkür ile gerçek anlamda insanlık payesini elde eder. (Sözler, s. 83) Kur’ani yaklaşım da bundan başkası değildir. Mesela: Kur’an-ı Kerim, eşyanın yaratılışında esma-i İlahiye’nin cilvelerini nazara vermekte, insanı, en küçük ve en büyük

varlıklardaki tezahür eden Allah'ın isimlerini okumaya davet etmektedir. Kur'ani bakış açısı ile hikmet-dışı felsefi bakış açısı, temelde bu noktada ayrılmaktadır. Birincisine göre, her bir yaratılmış aynı kudret aynı hikmet sahibinin bir sanatıdır, ikincisine göre bu kainat birbirinden bağımsız unsurlardan oluşmuştur.

Risale-i Nur, indirgemeci bilim anlayışının eşya arasına koyduğu mesafeci yaklaşımı reddederek, hikmetten ayrılan felsefenin "küçük" ve "basit" diye tanımlayarak aşağıladığı varlıkları, Kur'an'ın nazara verdiği "vahdet" düşüncesiyle, "parlak" ve "büyük" varlıklarla tesbih tanelerinin aynı ipe dizilmesi gibi bir araya getirmektedir. Böylece, aşağı kabul edilen küçük şeyleri Halık'ın bilmesine gerek olmadığı yolundaki genel felsefi yaklaşım reddedilmekte, bu günün nazarıyla küçük ve basit(miş gibi) görünen varlıklar ile dünün bakışıyla, beşerin nazarında putlaşacak kadar parlak ve devasa görünen varlıklar arasında hiçbir mahiyet farkının bulunmadığı, kudret ve yaratma noktasında bunlar arasında bir istilzamin gerekliliği vurgulanmaktadır: "Sivri sineğin gözünü halkeyleyendir mutlaka, güneşi hem keheşanı halk eylemiş. / Pirenin midasını tanzim edendir mutlaka, manzume-i şemsiyeyi [güneş sistemini] nazm eylemiş." (Said Nursi, Sözler, İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, s. 640) Esmâ-i İlahî'yi tefekkürle genişleyen iman, aynı zamanda "zillet" ve "gurur" şeklinde uç veren aşırılıklardan insanı korur. Bir çağılıya dönüşen iman, sahibine adeta şöyle fısıldar: Sinek, böcek, çiçek deyip, bunlar üzerinde sonsuz bir tasarruf hakkını kendinde görüp boş bir gurura kapılma. Top güllesinden yüzlerce defa hızlı kuyruklu yıldızlardan korkup zillete düşme. Kehkeşan ortasında bir nokta bile teşkil etmeyen seyyar bir dünyada yaşadığın için telaşa kapılma, yalnızca hayretle, ibretle eşyada tezahür eden isimleri oku.

Modern materyalist bilimcilik tarafından üretilen eşyanın anlam haritalarında küçük boyutların yeri yoktur. Kur'ani irfandan kaynaklanan bilgi atlasında kainattaki gelip gitmeler, yeşerip kurumalar ardında tazelenen Allah'ın isimlerini okuma gereği işaretlidir.

Kur'an'ın anlam haritasını tamamıyla teknolojik gelişmeler doğrultusunda keşfetmeye çalışmak, her bir mevcutta rahmetin izini, özünü, yüzünü işaretleyen Kur'an'ın ruhuna terstir. Çeşitli hayvan ve bitkileri nazara vererek "ibret alın" "tefekkür" edin diye sık sık tekrar edilen Kur'an emirlerinden, arzulu bir şekilde "teknoloji" ideali çıkarmak doğru değildir.

Öyle yorumlar yapılmaktadır ki, sanki Kur'an, inananlardan, böcek, sinek, örümcek gibi varlıkların vücut ve hareket kabiliyetlerini inceleyip bunlardan sırf teknoloji dersi çıkarmalarını istemektedir. Tabiri caizse, böyle bir bakış açısı, Kur'an'da ibret alınması gereken varlıkları "teknoloji kobayı" seviyesine indirmektedir. Mesela, sineğin yaratılması ve Kur'an'da ondan bahsedilmesinden dolayı bir hikmet gözetilmişçesine söz edilmektedir. Kur'an'da sâir medeniyet-i hâzıranın hârikalarına ve belki daha ilerisine işaret ve remizler ebetteki vardır, bununla beraber dünyevî ve uhrevî saadet-i beşere lâzım olan her şey, değeri nispetinde içinde bulunur: Eğer medeniyet/teknoloji harikaları, sahip oldukları sanat inceliği cihetinde Kur'an'dan bir yer isterlerse ve makam talep ederlerse: "O vakit bir tek sinek onlara, 'Susunuz!' diyecek. 'Benim bir kanadım kadar hakkınız yoktur. Zirâ sizlerdeki, beşerin cüz-i ihtiyârıyla kesb edilen bütün ince san'atlar ve bütün nâzik cihazlar toplansa, benim küçücük vücudumdaki ince san'at ve nâzenin cihazlar kadar acîb olamaz., hakperestlik ve âhireti düşünmeklik esasları üzerine müesses olan ubûdiyetten hisseniz pek azdır." (Sözler, s. 240)

Şu halde, Kur'an eşyanın ubudiyet ve ebediyete doğru akıp giden manalarını nazara vermektedir. "Büyük-lük-küçüklük", "işe yarama" kıstasları insana göredir. Nazenin bir kelebeğin kanatları, ilahi isimlere ayine olmak bakımından, ses hızını aşan en son teknoloji ürünü bir uçağın kanatlarından çok daha parlak aynadır. Dolayısıyla, Müslümanca düşünme, en başta Kur'an'ın anlam haritasını hakkıyla anlamaktan geçer. "Çiçek" "böcek" sohbetleriyle dolan tefekkür saatleri hiçbir zaman boşa geçmez ve geçmeyecektir. Aksini düşünmenin bedeli Kur'an'ın ruhundan uzaklaşmaktır.